

> Retouradres Postbus 20901 2500 EX Den Haag

De voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

**Ministerie van
Infrastructuur en Milieu**

Plesmanweg 1-6
2597 JG Den Haag
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

T 070-456 0000
F 070-456 1111

Ons kenmerk
IENM/BSK-2015/114265

Bijlage(n)
2

Datum 29 juni 2015
Betreft lokaal klimaatbeleid

Geachte voorzitter,

In het najaar van 2014 heb ik naar aanleiding van vragen van uw Kamer tijdens de begrotingsbehandeling van Infrastructuur en Milieu toegezegd te komen met een evaluatie en de follow-up van de Lokale Klimaatagenda (LKA). Hierbij doe ik deze toezegging gestand.

Evaluatie LKA 2011-2014

De kern(woorden) van de LKA 2011-2014 waren verbinden, knelpunten oplossen en opschalen van succesvolle energie- en klimaatprojecten. Dit gebeurde via een breed netwerk van gemeenten, waterschappen en provincies. De evaluatie (zie bijlage 2) laat zien dat de LKA kennisuitwisseling en samenwerking tussen en met decentrale overheden heeft bevorderd en voor "beweging" bij lokale overheden heeft gezorgd. Dit heeft geleid tot een goed functionerend programma en een uitgebreid netwerk. De LKA levert niet alleen op lokaal en regionaal niveau een waardevolle bijdrage aan slimme klimaatoplossingen, maar levert ook een bijdrage aan nationale trajecten, zoals het SER Energieakkoord. Er is inmiddels een actief LKA-netwerk van ca. 1.100 deelnemers, voornamelijk medewerkers van gemeenten, maar ook provincies, waterschappen en andere publieke organisaties. Zij werken aan lokaal klimaatbeleid, zetten klimaatacties in gang en voeren klimaatprojecten uit. Inmiddels zijn meer dan 10.000 acties in gang gezet. Zij worden daarbij door de rijksoverheid ondersteund (Klimaatmonitor, online platform, workshops, netwerkbijeenkomsten). Een goed voorbeeld van de verbindende kracht van de LKA is het programma Klimaat Actieve Stad (KAS). KAS is er op gericht dat gemeenten en waterschappen de activiteiten en ontwikkelingen zo organiseren dat deze de uitstoot van broeikasgassen verminderen en de schade ten gevolge van een veranderend klimaat zo veel mogelijk beperken.

Daarnaast spelen lokale Klimaatambassadeurs een belangrijke rol als 'verbinder', om de uitvoeringspraktijk met het rijksbeleid te koppelen en om concrete knelpunten op te lossen. Indien nodig werden knelpunten aan de orde gesteld in overleggen met mij en mijn collega voor Wonen en Rijksdienst. In bijlage 1 vindt u een overzicht met concrete resultaten van de LKA.

Conclusies en aanbevelingen

De conclusie van de evaluatie is dat de LKA heeft gewerkt en doorwerkt, hoewel

dit, gezien de aard van de LKA, niet altijd 'te vatten' is in harde cijfers. Aanbevolen wordt om de ondersteuningsstructuur voor kennisdeling tussen decentrale overheden te behouden, om het werken via Lokale Klimaatambassadeurs voort te zetten en de inzet op de gekozen thema's te continueren. Als aanbevelingen voor verbetering worden genoemd:

**Ministerie van
Infrastructuur en Milieu**

Ons kenmerk
IENM/BSK-2015/114265

- (1) versterk de inzet van partijen in de samenleving (woningbouwcorporaties, bouwers, installateurs en burgers);
- (2) versterk de koppeling van de LKA aan lopende (beleids)trajecten (bv. SER Energieakkoord, de Nederlandse Klimaatcoalitie (NKC) en de Ondersteuningsstructuur van de VNG);
- (3) stuur meer op resultaten;
- (4) laat de LKA op onderdelen meer de regierol pakken.

Opvolging aanbevelingen

Ik onderschrijf de aanbevelingen en neem deze over. Om de inzet van partijen uit de samenleving te versterken, zal jaarlijks een bijeenkomst voor het lokale klimaatbeleid worden georganiseerd. Voorts zal een kennisbank worden ontwikkeld, waarbij goede voorbeelden gekoppeld worden aan personen en organisaties. Via een website van bijvoorbeeld de Nederlandse klimaatcoalitie kan deze breed beschikbaar worden gesteld. De ondersteuning en initiatieven vanuit de rijksoverheid (onder meer de ontwikkeling van handreikingen, de organisatie van workshops en masterclasses) zullen worden gecontinueerd. Daarbij zal steeds worden gekeken waaraan behoefte bestaat bij de decentrale overheden. De rol van de Lokale Klimaatambassadeurs zal worden voortgezet. Begin dit jaar heb ik een nieuw team ambassadeurs welkom mogen heten. Net als bij de vorige teams kenmerken de ambassadeurs zich door hun enthousiasme om zich in te zetten en zich te verbinden aan bedrijven en andere partijen om op deze manier klimaatmitigatie en -adaptatie verder te helpen. Zij weten deze thema's ook te koppelen aan (kansen voor) werkgelegenheid, economie en duurzame ontwikkeling; lokaal en nationaal. In introductiefilmpjes van de ambassadeurs geven zij daar prachtige voorbeelden van.¹

Elke ambassadeur is lokaal verantwoordelijk voor het uitdragen van het gehele lokale klimaatbeleid. Landelijk hebben ze elk hun eigen thema:

Naam	Functie	Thema
Filip van As	Wethouder Gemeente Zwolle	Initiatieven van onderop/ Duurzame mobiliteit
Hennie Roorda	Heemraad Waterschap Rivierenland	Duurzame energie
Stefan Kuks	Watergraaf Waterschap Vechtstromen	Snijvlak mitigatie/adaptatie
Vacature	Gedeputeerde	
Dennis Straat	Wethouder Gemeente Zaanstad	Gebouwde omgeving
Vacature	Gedeputeerde	
Berend de Vries	Wethouder Gemeente Tilburg	Klimaatneutrale stad
Sjraar Cox	Burgemeester Gemeente Sittard-Geleen	Business modellen/ Wet milieubeheer

¹ zie <https://cms.minienm.nl/publicatie/klimaatambassadeurs>

Zoals te zien is in de filmpjes zijn deze ambassadeurs in staat coalities te smeden, met overheden in hun buurt, maar ook met gelijkgestemden door het hele land. Voor veel partijen is de voorbeeldrol van de overheid erg belangrijk. Daarom wordt verkend of één van de ambassadeurs ingezet kan worden voor het thema duurzaam inkopen. Verder wil ik de ondersteuning vanuit Rijkswaterstaat meer inzetten om samen met de ambassadeurs te werken aan concrete resultaten bij het vervullen van een sterkere regierol.

Vervolg

Gezien de klimaat- en energiedoelen is het van belang om gericht actie te blijven ondernemen. Dit wil ik doen via een adaptief Lokaal Klimaat Actieprogramma, dat loopt tot 2020. De deelnemers aan de LKA is daarvoor om input gevraagd via een enquête. Gezien de uitkomsten daarvan en conform de aanbevelingen uit de evaluatie blijft een belangrijk thema de klimaatneutrale en klimaatrobuuste stad/regio. Hierbij speelt het opstellen van een plan met solide en concrete stappen om uiterlijk in 2050 als lokale overheid klimaatneutraal te zijn een voorname rol. Sommige gemeenten hebben al een dergelijk klimaat- of energieplan, maar vele nog niet. Daarom wordt dit jaar, met twaalf gemeenten, zo'n plan opgesteld, inclusief de ruimtelijke kansen en impact. De lessen die geleerd worden bij het opstellen, worden vastgelegd en gebruikt voor een handreiking voor andere partijen om zelf aan de slag te gaan. In samenwerking met deelnemers aan de LKA zal de komende tijd voorts worden gewerkt aan de concrete invulling van acties op onderstaande terreinen:

- het vaart maken met isoleren, renoveren en verduurzamen van de bestaande woningvoorraad, het verduurzamen van de eigen gebouwen van overheden en het toepassen van energiezuinigere verlichting in de openbare ruimte;
- het stimuleren van hernieuwbare energieopwekking door particulieren, kleine bedrijven en coöperaties en het opzetten en verder uitrollen van warmtenetten;
- het stimuleren en promoten van klimaat- en energiematregelen met korte terugverdientijd bij het MKB en het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen;
- het inzetten van energiezuinigere voertuigen en brandstoffen;
- het maken en borgen van een adaptatieplan voor een hittebestendige stad;
- het inzetten van ruimtelijke ordening door groenvoorziening en natuur als aanpassing aan klimaatverandering;
- het stimuleren van gezondheidsbevorderende maatregelen.

Tot slot

Dit is de follow-up van de Lokale Klimaatagenda. Ook het adaptief actieprogramma zal wederom een belangrijke bijdragen leveren aan het realiseren van (lokale) klimaatdoelen. En niet alleen lokaal. In het jaar van de Klimaatop in Parijs ben ik er van overtuigd dat iedereen bereid moet zijn om zijn klimaatambitie om te zetten in actie. Alleen zo kunnen we mondiaal vooruitgang boeken.

Hoogachtend,

DE STAATSSECRETARIS VAN INFRASTRUCTUUR EN MILIEU,

Wilma J. Mansveld

BIJLAGE 1

Ministerie van
Infrastructuur en Milieu

Ons kenmerk
IENM/BSK-2015/114265

De LKA fungeert als een actieve *community of practice* waarin digitaal en via themateams leerervaringen en succesformules worden gedeeld. Hier nemen ca. 1.100 deelnemers van 293 gemeenten, waterschappen en provincies deel. In de themateams zijn, naast de decentrale overheden, ook de departementen IenM, EZ en BZK vertegenwoordigd. Naar behoefte van de leden zijn 20 leergroepen en diverse *communities of practice* opgericht rondom specifieke subthema's. Waterschappen werkten met eigen 'actieteams' aan onder andere duurzame energie en mitigatie-adaptatie. Door het hele jaar werden tevens werkbezoeken georganiseerd.

De themateams hadden de volgende focus:

1. Duurzame gebouwde omgeving
2. Duurzame mobiliteit
3. Duurzame bedrijven
4. Duurzame energieproductie
5. Klimaatneutrale stad en regio

En hebben geleid tot de volgende concrete resultaten:

Bij de "Zandwinplas, icoon voor water als energiebron" maken de gemeente Almelo, de gemeente Enschede, het waterschap Vechtstromen, XL Businesspark en het ziekenhuis Almelo lokaal gebruik van het koelingspotentieel van een zandwinplas om zo energie besparen. Door de vrijwel constante watertemperatuur van 5° C biedt de plas gelegenheid voor koudewinning ten behoeve van het nabijgelegen ziekenhuis en andere gebouwen in de omgeving.

Stichting Zonne-energie Wageningen is een samenwerking van bedrijven, instellingen, burgers en overheid in Wageningen. Doel was om verschillende organisatorische, juridische en fiscale modellen te verkennen en daarmee bestaande barrières te slechten en investeringen in zonne-energie zo aantrekkelijk mogelijk te maken. Voor het behalen van de doelen is binnen de LKA samengewerkt met gemeenten als Amsterdam en Tilburg en met alle gemeenten die deelnemen aan het themateam Duurzame Energie. Dit voorbeeld is bovendien een initiatief dat landelijk opgeschaald is door de SDE+ regeling.

Duurzaam Soesterkwartier in Amersfoort is een initiatief van en voor betrokken wijkbewoners voor een duurzame, leefbare en weerbare wijk. De Vereniging Duurzaam Soesterkwartier wordt door bewoners uit de wijk geleid. Projecten op het gebied van energiebesparing, windenergie, elektrisch autodelen en zonne-energie op scholen. Tientallen wijkbewoners dragen bij aan deze projecten, als kennisleverancier, ervaringsdeskundige, meedenker, procesmanager of host van de vergaderruimte. Allemaal uitgevoerd op vrijwillige basis. De energieke samenleving ten voeten uit.

In het project "Bewust Duurzaam Thuis" in de gemeente Hardenberg is intensief samengewerkt tussen wijkverenigingen, de gemeente, de Kamer van Koophandel en het bedrijfsleven. Dit heeft geresulteerd in een passend aanbod van het bedrijfsleven aan ruim 6.000 woningeigenaren. In totaal hebben 1.050 woningeigenaren in Hardenberg gedurende de projectperiode energiebesparende maatregelen getroffen. Verwacht wordt dat bij tal van woningeigenaren de verdere oriëntatie en besluitvorming nog loopt of in gang is gezet. Bovendien is de aanpak

met ondersteuning van de LKA succesvol nagevolgd in Overijssel, Groningen en Friesland.

**Ministerie van
Infrastructuur en Milieu**

Met de Energiefabriek hebben de waterschappen gezamenlijk onderzocht of er zuiveringen binnen afzienbare termijn, met bestaande technieken en tegen acceptabele kosten, energieneutraal te maken waren. Het merendeel van de vijftien zuiveringen leverde een positieve business case én energiewinst op. In 2014 waren de eerste energiefabrieken operationeel waarbij nieuwe technologieën voor het kraken van slib zijn toegepast. In Apeldoorn is een energieneutrale situatie ontstaan door het vergisten van afvalstromen van derden en warmtelevering aan een naastgelegen woonwijk. Ook in Kampen en Nijmegen zijn er afvalwaterzuiveringen die bijna energieneutraal draaien. Door middel van een kanskaart zijn via de LKA verschillende initiatieven onder de aandacht gebracht. Dit heeft geleid tot verschillende projecten van gemeenten en waterschappen. De waterschappen zijn gestart met de voorbereiding van realisaties van energiefabrieken in onder andere Tilburg, Den Bosch, Breda, Amersfoort, Hengelo, Olburgen en Nieuwegein. Een overzicht hiervan is te vinden op www.energiefabriek.nl.

Ons kenmerk
IENM/BSK-2015/114265

In het project Groen OV Groen in de regio Arnhem-Nijmegen hebben de gemeente Nijmegen, afvalverwerker AVR en Connexxion samengewerkt om een sluitende keten te maken voor de regionale productie en toepassing van groen gas. Afvalverwerker ARN verwerkt regionaal GFT-afval tot groen gas, waar de bussen in de regio op rijden. Dit leidt tot 90% verlaging van de uitstoot van fijnstof en CO₂, een stimulans voor de groene gasmarkt in de regio en minder afhankelijkheid van de fossiele brandstofmarkt. Concessieverleners van andere provincies hebben gebruik gemaakt van de aanpak (zowel inhoud als proces), waardoor ook concessies in andere provincies succesvolle stappen op weg naar vergroening hebben gezet. Via LKA-bijeenkomsten werd deze ervaringen actief een podium geboden.

Bij de verduurzaming van de Slachthuisbuurt en de Amsterdamse buurt in Haarlem is ingezet op meerwaarderecreatie vanuit duurzaamheid. Door te luisteren naar de wensen van de inwoners is een beweging van onderop gecreëerd. Hieruit ontstond een initiatief als 'De Groene Vrouwen', waarin vrouwen uit de wijk zich inzetten voor verduurzaming. Naast resultaten op projectniveau ontstaat ook sociale cohesie. Een dergelijke beweging is ook te zien in Leeuwarden en Zwolle, waar inwoners door eigen inzet invloed kunnen uitoefenen op de wijkbudgetten.